

УДК 378:371.132

О. А. КРИВИЛЬОВА

кандидат педагогічних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет

КОМПОНЕНТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПТНЗ

У статті теоретично обґрунтовано компоненти психолого-педагогічної діяльності майбутніх викладачів природничо-математичних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів (компонент проектування цілей, стимулюючо-мотиваційний, плануючий, контрольнo-корекційний, результативно-аналітичний, комунікативний), зокрема наведено призначення та зміст означених компонентів відносно навчально-виховного процесу.

Ключові слова: психолого-педагогічна підготовка, психолого-педагогічна діяльність, професійно-технічний навчальний заклад.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні наголошує на необхідності оновлення змісту підготовки педагогічних працівників для професійно-технічних навчальних закладів, зокрема створення сучасного психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу.²⁴

Саме тому проблема вдосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів є актуальною для сьогодення. Вирішення зазначеної проблеми частково залежить від усвідомлення студентами особливостей психолого-педагогічної діяльності в умовах ПТНЗ.

Сучасні аспекти професійної школи в українській науці досліджували І. Бендера, Н. Брюханова, Є. Громов, С. Гура, С. Демченко, І. Каньковський, О. Коваленко, М. Лазарєв, В. Лобунець, О. Макаренко, Н. Ничкало та ін. Як окремі напрями розглядають особливості професійної підготовки вчителя математики (І. Акуленко, В. Ачкан, В. Бевз, М. Бурда, О. Дубинчук, В. Моторіна, А. Раков, О. Співаковський, О. Скафа, З. Слєпкань, С. Скворцова, Н. Тарасенкова, В. Швець та ін.) та фізики (П. Атаманчук, О. Бугайов, С. Величко, Ю. Галатюк, О. Іваницький, А. Касперський, Є. Коршак, О. Ляшенко, М. Мартинюк, А. Павленко, В. Савченко, В. Сергієнко, О. Сергєєв, В. Шарко, М. Шут та ін.). Однак на сьогодні залишається недостатньо вивченою підготовка майбутніх викладачів природничо-математичних дисциплін до психолого-педагогічної діяльності в умовах професійно-технічного навчального закладу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування компонентів психолого-педагогічної діяльності майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів, зокрема природничо-математичних дисциплін.

Згідно із Законом “Про професійно-технічну освіту”, вимоги до педагогічного працівника визначають кваліфікаційною характеристикою [2],

яка, зокрема, наголошує на необхідності психолого-педагогічної підготовки викладачів [1].

На думку В. І. Загвязинського, В. В. Краєвського, В. О. Сластьоніна, психолого-педагогічна підготовка осеред професійної підготовки майбутнього вчителя будь-якої спеціальності та спрямована на розвиток педагогічної самосвідомості майбутнього вчителя, його творчої індивідуальності, яка проявляється у способах аналізу, проектування, моделювання, реалізації і рефлексії педагогічної діяльності. Психолого-педагогічна підготовка забезпечує майбутніх учителів фундаментальними знаннями в області педагогіки й психології, які передбачають оволодіння закономірностями психічного розвитку дитини, проектуванням і моделюванням навчально-виховного процесу, різними технологіями навчання, виховання і управління, основами педагогічної і психологічної культури.

Таким чином, психолого-педагогічна підготовка майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів у загальному сенсі спрямована на оволодіння психолого-педагогічною діяльністю.

Психолого-педагогічна структура діяльності – це система дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних завдань.

Педагогічна діяльність є складною динамічною системою, яка містить певні структурні елементи (цілі, мотиви, зміст, засоби дій, регулювання й результат) і формується з певних компонентів.

Компоненти педагогічної діяльності – відносно самостійні функціональні види діяльності, кожний з яких охоплює групу умінь, необхідних для реалізації певного виду педагогічної діяльності чи педагогічного заходу.

У сучасній діяльності педагога виокремлюють такі основні компоненти:

1. Проектування цілей.

Цей своєрідний “вектор” активності педагога передбачає спрямованість його на іншу людину. Педагогічна діяльність має сенс лише тоді, коли учень може акумулювати науковий і соціальний досвід, переданий йому педагогом. Тільки позитивні здобутки, інтегровані у внутрішній світ учнів, мають сенс і визначають цінність педагогічної діяльності. Педагог також повинен відповідати певному еталону, професійно-рольовим очікуванням оточення. Проектування цілей є складним процесом, за якого педагог повинен пам'ятати про кінцеву мету його діяльності – забезпечення можливостей для неускладненого розвитку учнів у процесі спільної діяльності. Неправильно визначена мета призводить до негативних або нечітких результатів. Отже, педагог має вміти ставити мету педагогічної діяльності, планувати певні етапи її досягнення згідно з вимогами до змісту освіти, результатами попередньої роботи, перспективами на майбутню діяльність, рівнем здібностей і можливостей учнів, власними можливостями та ін.; визначати місце і значущість мети в системі загальних педагогічних цілей; ставити завдання, зорієнтовані на поетапну реалізацію конкретної мети.

2. Стимулюючо-мотиваційний компонент педагогічної діяльності.

Ефективність організації діяльності педагога залежить від його вмінь керувати мотиваційною сферою учнів, викликати у них позитивне ставлення до реалізації запланованого, формувати, оцінювати внутрішні потреби. Педагог повинен уміти: визначити потреби, мотиви діяльності, рівень домагань учнівського колективу, окремих учнів, особливості їх характеру, використовуючи різноманітні методи діагностики; підтримувати й формувати позитивне ставлення до діяльності, викликати інтерес, використовуючи різноманітні засоби активізації внутрішньої мотивації (надання вільного вибору, стимулювання розумової й творчої активності, створення умов для самореалізації та ін.); використовувати засоби зовнішнього стимулювання діяльності (оцінка, похвала, пояснення значущості та ін.); підтримувати й розвивати внутрішні потреби в самопізнанні, саморозвитку, самовдосконаленні.

3. Плануючий компонент педагогічної діяльності.

Відбір і компонування навчально-виховного матеріалу здійснюється відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів. Суть цього компонента полягає в плануванні й побудові педагогічного процесу, визначенні структури дій педагога та учнів, проектуванні навчально-матеріальної бази для проведення навчально-виховної роботи, подальшої діяльності, передбачення, прогнозування її перебігу, ймовірних результатів. Його реалізація вимагає застосування системи психолого-педагогічних, методичних і фахових знань, урахування цілей, інтересів, потреб, можливостей учнів, оскільки лише правильно спланована діяльність забезпечує успішний результат.

Педагог повинен: прогнозувати результати педагогічної діяльності; працювати зі змістом навчальної інформації (підбирати, опрацьовувати, виділяти головне); підбирати й розподіляти для поетапної реалізації найефективніші форми, засоби, методи реалізації поставлених цілей і завдань; урахувати при плануванні результати аналізу попередньої діяльності (позитивні й негативні), особливості учнівського колективу, окремих учнів (мотиви, інтереси, здібності, можливості та ін.), умови перебігу діяльності; планувати своєчасне й доцільне використання необхідного дидактичного матеріалу, використання технічних засобів навчання; передбачати ймовірні труднощі, можливі варіанти коригування діяльності за обставинами; виокремлювати об'єкти й засоби контролювання перебігу й результатів діяльності, критерії їх оцінювання та ін.

4. Організаційний компонент педагогічної діяльності.

Включення учнів у різноманітні види діяльності, організація учнівського колективу і перетворення його на інструмент педагогічного впливу вимагає володіння вміннями: чітко і ясно формулювати цілі й завдання педагогічної діяльності, орієнтувати учнів щодо засобів її реалізації; раціонально поєднувати різноманітні методи, засоби, форми організації спільної діяльності, спрямовані на реалізацію поставлених цілей і завдань; логічно й послідовно переходити з одного виду діяльності до іншого; вивчати індивідуальні можливості, здібності, психологічні особливості учнів та ін.,

застосовувати індивідуально диференційований підхід; активізувати діяльність учнів шляхом створення розвивальних, проблемних ситуацій, використання творчих завдань та ін.; організувати самостійну діяльність учнів з елементами самоконтролю, самоаналізу, самооцінювання; раціонально розподіляти час, підтримувати оптимальний режим роботи; доцільно використовувати дидактичний матеріал, технічні засоби навчання; робити висновки (самостійно й за допомогою учнів).

5. Контрольно-корекційний компонент педагогічної діяльності.

Цілеспрямоване спостереження за вирішенням поставлених завдань, аналіз і коригування педагогічного процесу необхідні для забезпечення прямого й зворотного зв'язку між педагогом і учнями. Контрольно-корекційний компонент покликаний забезпечувати отримання інформації про результативність і недоліки педагогічного процесу, труднощі, якість вирішення навчально-виховних завдань. Зворотний зв'язок потребує аналізу, регулювання, внесення змін у методи, засоби й форми роботи, наближення їх до оптимальних. Учніотримують інформацію про хід і результати власної діяльності, можливість її коригувати. Педагог повинен контролювати (цілеспрямовано спостерігати, аналізувати й оцінювати) педагогічну діяльність, визначати успішність і ефективність її перебігу, своєчасно коригувати; змінюючи діяльність, необхідно зберігати її загальну спрямованість і зміст, реалізовувати заплановані цілі, завдання.

6. Результативно-аналітичний компонент педагогічної діяльності.

Цей компонент охоплює аналіз і оцінювання педагогом досягнутих у процесі навчально-виховної діяльності результатів, встановлення відповідності їх поставленим завданням, виявлення причин відхилень, їх аналіз, проектування нових завдань, спрямованих на реалізацію нових цілей з урахуванням виявлених недоліків. Результативно-аналітичний компонент ґрунтується на виявленні, глибокому самоаналізі (Що відбулося зі мною? Чи став я сьогодні кращим після робочого дня? Чи задоволені мої потреби та інтереси? Які саме потреби та інтереси задоволені? А чи не було серед них потреби влади над іншим, перемоги над учнем?), визначенні шляхів вирішення суперечностей педагогічного процесу, надає діяльності викладача динамічного й розвивального характеру.

Педагог повинен володіти такими вміннями: аналізувати результати діяльності для визначення причин неузгодженості цілей і результатів; порівнювати план роботи з його реалізацією, виявляти неузгодженості та їх причини; сильні й слабкі складові діяльності, оцінювати продуктивність окремих етапів роботи учнів; виявляти причини труднощів, помилок і методів їх запобігання і подолання; робити висновки за результатами аналізу й використовувати їх надалі; об'єктивно оцінювати професійно-педагогічну діяльність.

7. Комунікативний компонент педагогічної діяльності.

Між педагогом і учнями, колегами, батьками та громадськістю повинні бути такі відносини, які даватимуть змогу задовольняти потреби та ін-

тереси учнів, ефективно впливати на них, коригувати їх поведінку. Основою педагогічно доцільних відносин між суб'єктами педагогічного процесу є гнучка й динамічна взаємодія, яка залежить не стільки від зовнішнього контролю, скільки від усвідомлення учасниками взаємодії законів розвитку особистості, які слід розглядати як процес взаємовпливу і взаємозбагачення.

Для успішної реалізації комунікативного контакту педагог повинен встановлювати педагогічно доцільні відносини з учнями; взаємодіяти на особистісному рівні при вирішенні педагогічних завдань; діагностувати комунікативні якості учнів, враховувати їх у процесі організації педагогічного спілкування; визначати морально-психологічний настрій учнівського колективу, привносити в нього відповідні зміни, створювати сприятливу атмосферу, необхідний настрій при проведенні навчальних і виховних заходів; формувати й підтримувати доброзичливі стосунки в колективі; з повагою й тактом поводитися в будь-якій ситуації, вирішувати й запобігати конфліктам; виразно й логічно говорити, точно висловлюючи свої думки, почуття, ставлення, використовуючи всі засоби емоційного впливу (педагогічна техніка); вислуховувати, сприймати точку зору співбесідника; встановлювати педагогічно доцільні стосунки з іншими учасниками педагогічного процесу [4].

Результатом оволодіння компонентами означеної діяльності є психолого-педагогічна компетентність, яка забезпечує підготовку та організацію навчально-виховного процесу, у тому числі: уміння будувати педагогічне спілкування, проектувати навчально-виробничий процес, володіти педагогічною діагностикою, забезпечувати ефективне формування професійних знань, умінь і навичок у тих, хто навчається [3].

З метою більш повного ознайомлення студентів напряму підготовки 6.040201 Математика* та 6.040203 Фізика* з особливостями психолого-педагогічної діяльності викладачів професійно-технічних закладів введено авторський спецкурс "Професійна діяльність викладачів професійно-технічних навчальних закладів".

Висновки. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів залежить від нормативно-правових вимог і особливостей психолого-педагогічної діяльності, основними компонентами якої є проектування цілей, стимулюючо-мотиваційний, плануючий, контрольний-корекційний, результативно-аналітичний, комунікативний. Оволодіння зазначеною діяльністю сприяє формуванню психолого-педагогічної компетентності майбутніх педагогічних працівників навчально-виховного процесу ПТНЗ.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку пов'язуємо з аналізом освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму 6.040201 Математика* та 6.040203 Фізика* відносно психолого-педагогічної складової.

Список використаної літератури

1. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів : наказ МОН України № 665 від 01.06.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.ua.
2. Про професійно-технічну освіту : Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради України. – Київ : Парлам. Вид-во, 1998. – С. 215. –Режим доступу: rada.gov.ua.
3. Прогностичні аспекти проектування діяльності професійно-технічного навчального закладу : метод. посіб. / В. М. Аніщенко, М. А. Вайнтрауб, С. Ф. Коряка та ін. ; за ред. Д. О. Закатнова. – Київ : ПТТО. – 208 с.
4. Професійна діяльність і компетентність педагога. Сучасні підходи : навч.-метод. посіб. / укл.: В. І. Петроченко. – Запоріжжя : ОЦТКУМ ЗОР, 2011. – 40 с.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2015.

Кривилева Е. А. Компоненты психолого-педагогической деятельности будущих преподавателей ПТУЗ

В статье теоретически обоснованы компоненты психолого-педагогической деятельности будущих преподавателей естественно-математических дисциплин профессионально-технических учебных заведений (компонент проектирования целей, стимулирующе-мотивационный, планирующий, контрольно-коррекционный, результативно-аналитический, коммуникативный), в том числе приведены назначение и содержание указанных компонентов относительно учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: *психолого-педагогическая подготовка, психолого-педагогическая деятельность, профессионально-техническое учебное заведение.*

Kryvyleva O. Psychological and Educational Components of the Future Teachers of Vocational Schools

The article theoretically grounded components psycho-pedagogical activity of the future teachers of natural and mathematical sciences vocational schools, in particular given purpose and content of the aforementioned components relative educational process. Component design objectives (ability to set the goal of educational activities, to plan specific steps to achieve it, etc.); stimulating and motivational component (the ability to identify the needs, motives activities to support and develop domestic demand for self-knowledge, self-development, self-improvement, etc.); planning component (the ability to predict the results of educational activities, work with the content of educational information, etc.); organizational component (the ability to efficiently combine various methods, tools, forms of organization of joint activities, etc.); Control and correctional component (the ability to monitor teaching activity, to determine the success and effectiveness of its course, in time to adjust and others); efficient analytical component (the ability to analyze performance, to compare with its plan of implementation, identify inconsistencies and their causes, etc.); communicative component (the ability to establish a pedagogically appropriate relationships with students, diagnose communicative qualities of pupils, etc.).

Key words: *psychological and pedagogical training, psychological, educational activities, vocational-technical schools.*